

Macro-Strategies of Iran to Protect Cultural Heritage With an Emphasis on Documentary and Written Heritage

Soudeh Mortajaei , *Cultural management & planning Ph.D Candidate, Department of Cultural Management and Planning, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran.*
Email: s_mortajae279@yahoo.com

Ebrahim Hajiani , *Associate Professor at the Ministry of Science, Research, and Technology, (corresponding author). Email: ebhajiani@gmail.com*

Seyyed Reza Salehi Amiri , *Associate Professor at the Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran. Email: dr.salehiamiri@gmail.com*

Gholamreza Amirkhani , *Assistant Professor at the National Library and Archives Organization of the Islamic Republic of Iran. Email: gamirkhani@yahoo.com*

Extended Abstract

Today, the importance and position of cultural heritage and its cultural, social, economic, and political functions are undeniable. It is due to this significance and fundamental impacts that various societies strive to preserve and promote their cultural heritage. Cultural heritage is also one of the most important and essential pillars of identity formation, cohesion, and national self-confidence in any country. Countries with this foundation enjoy high stature and respect in international forums. Iran, with its rich historical and cultural background, houses a vast heritage, making research in the field of cultural heritage in Iran even more necessary. Given this, the protection of cultural heritage is crucial, and in this context, establishing appropriate laws, planning, and taking proper actions to build a present and future based on historical experiences is an unavoidable necessity. Therefore, understanding the current situation of cultural heritage in Iran and seeking suitable policies for the future is the aim of this research. For this purpose, the current state of cultural heritage protection needs to be examined so that strategies can be developed based on this assessment. It is important to note that in this study, “protection” refers to safeguarding the “Iranian identity” of cultural heritage, rather than its “material form.” Achieving this goal requires attention and policy-making from cultural managers at the national level so that these policies can prevent interference, appropriation, or even claims of ownership over Iran’s cultural heritage by other countries. Additionally, this study specifically focuses on a type of cultural heritage referred to as “documentary and written heritage.”

Documentary heritage, which gained global attention after the establishment of the “Memory of the World Programme” by UNESCO in 1992, symbolizes the cultural identity of various nations, forms an important part of national memory, reflects each nation’s contribution to shaping different periods of human civilization, and is a central subject of the Memory of the World Programme. In this program, works that have national, regional, and global significance and meet one or more criteria related to time, place, individuals, theme, form, style, and social or

spiritual importance are registered in national, regional, and global lists. The reality is that registering works in the Memory of the World list significantly enhances the status of a heritage. This registration raises awareness among governments, NGOs, foundations, and the general public about the importance of their heritage and increases expert attention to a work from various perspectives, including both its content and its preservation quality. Many universities and research institutions have become sensitive to this and strive for the longevity of these works. Furthermore, World Heritage works are promoted globally in books and UNESCO catalogs. These factors have led different countries to adopt regular and targeted policies to register their documentary heritage in the UNESCO Memory of the World programme, using it as a tool for soft power in their international relations. However, in Iran despite its rich heritage resources-the necessity of such actions has not yet been seriously recognized, and if there is any awareness, it mostly comes from the public and civil society organizations. The written heritage in this research refers to manuscripts, books, journals, and maps, which constitute a significant part of Iran's cultural, artistic, and scientific identity, or in other words, part of the historical memory of this country.

Methodology: To understand the current state of cultural heritage in the country, the study used a content analysis approach of higher-level documents (including the Constitution, Vision Document, Cultural Policy Principles Document, and Five-Year Economic, Social, and Cultural Development Plans of the Islamic Republic of Iran) and interviews with 10 experts in the field. After analyzing the content of the documents and interviews, the strengths, weaknesses, opportunities, and threats facing the Islamic Republic of Iran in cultural heritage protection (documentary and written) were identified. Finally, based on the findings, strategic frameworks were developed using the SWOT method. According to this method, the appropriate strategy is one that maximizes strengths and opportunities and minimizes weaknesses and threats. To this end, strengths, weaknesses, opportunities, and threats are linked in four general categories: ST, WT, SO, and WO, from which strategic options are selected.

Findings: Based on the results, 40 strategic frameworks were developed, categorized into four main areas: "Cultural Policy and Management," "Cultural Institutions and Organizations," "Social Awareness," and "National Identity."

Conclusion: The results indicate that the opportunities and threats facing the Islamic Republic of Iran in the protection of cultural heritage are in balance, and Iran's cultural heritage is primarily at risk due to internal strategic factors.

Keywords: Protection, Cultural Heritage, Documentary and Written Heritage, Strategy Development, Policy-making.

راهبردهای کلان حفاظت از میراث فرهنگی ایران با تأکید بر میراث مستند و مکتوب

سوده مرتجائی^۱، ابراهیم حاجیانی^۲،
سیدرضا صالحی امیری^۳، غلامرضا امیرخانی^۴

چکیده

این پژوهش با هدف یافتن راهبردهای کلان جمهوری اسلامی ایران برای حفاظت از میراث فرهنگی و با تأکید بر میراث مستند و مکتوب نگارش یافته است. برای این منظور ابتدا لازم بود وضعیت فعلی میراث فرهنگی در کشور مشخص شود تا بر مبنای آن بتوان راهبردهای حفاظت از میراث فرهنگی را شناسایی کرد. برای شناخت وضعیت فعلی میراث فرهنگی در کشور از روش تحلیل محتوای اسناد بالادستی (شامل قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سند اصول سیاست فرهنگی و برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران) و مصاحبه با ۱۰ نفر از خبرگان این حوزه استفاده شد. پس از تحلیل محتوای اسناد و مصاحبه‌ها، نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی جمهوری اسلامی ایران در مسئله حفاظت از میراث فرهنگی (مستند و مکتوب) مشخص و احصا شد. نتایج حاکی از آن بود که فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی جمهوری اسلامی ایران در مسئله حفاظت از میراث فرهنگی در حالت برابری قرار دارند و میراث فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بیشتر از ناحیه عوامل استراتژیک داخلی در معرض آسیب قرار دارد. در نهایت و با توجه به نتایج به‌دست‌آمده ۴۰ راهبرد کلان تدوین شد که در ۴ مقوله اصلی «سیاست‌گذاری و مدیریت فرهنگی»، «نهادهای و سازمان‌های فرهنگی»، «آگاهی اجتماعی» و «هویت ملی» احصاء شدند.

واژگان کلیدی

حفاظت، میراث فرهنگی، میراث مستند و مکتوب، راهبرد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۸/۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۱۴

۱. دانشجوی دکتری مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
s_mortajae279@yahoo.com

۲. دانشیار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، (نویسنده مسئول).
ebhajiani@gmail.com

۳. دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
dr.salehiamiri@gmail.com

۴. استادیار سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
gamirkhani@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله

امروزه در عصر ارتباطات و جهانی شدن، وجه تمایز ملت‌ها از یکدیگر هویت فرهنگی است که ریشه در میراث فرهنگی دارد. هویت فرهنگی در گستره ملی، نقش بی‌بدیلی در ایجاد و تقویت انسجام و وفاق ملی، امنیت و قدرت ملی داشته و می‌تواند با تقویت حس تعلق ملی، پیامدهای منفی جهانی شدن را خنثی نموده و از آسیب‌هایی نظیر مهاجرت نخبگان جلوگیری نماید. در جامعه جهانی شده کنونی، رابطه میان فرهنگ و مکان روز به روز ضعیف‌تر می‌شود؛ در چنین شرایطی، نگهداری از فرهنگ خودی و مقاومت در برابر فرهنگ‌های بیگانه، به نحو فزاینده‌ای دشوارتر می‌شود از این رو، رقابت کشورها برای حفظ و معرفی داشته‌های فرهنگی خود، سرعت و جدیت بیشتری گرفته است. این موضوع با شکل‌گیری «برنامه حافظه جهانی» در سال ۱۹۹۷ م به نقطه اوج خود رسید. این برنامه که توسط سازمان یونسکو ایجاد شد درصدد است «میراث مستند جهانی» را ثبت و از آن حفاظت کند، از این رو برای بسیاری از کشورها موضوع مهمی محسوب می‌شود و در سیاست فرهنگی کشورهای مختلف جایگاه ویژه‌ای دارد. «میراث مستند» موردنظر این برنامه، شامل میراث مکتوب و غیرمکتوب است و همه انواع شکلی محمل‌های اطلاعاتی اعم از نسخه خطی، سند، نقشه، عکس، فیلم و حتی منابع رقمی را به صورت منفرد یا مجموعه در برمی‌گیرد. فهرست حافظه جهانی تاکنون ۳۴۸ اثر از بیش از ۱۰۰ کشور جهان، ۴ سازمان بین‌المللی و یک بنیاد خصوصی را در خود جای داده است. با ثبت آثار در فهرست حافظه جهانی، منزلت یک میراث به نحو قابل ملاحظه‌ای افزایش می‌یابد. این ثبت در جهت ارتقای آگاهی دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی، بنیادها و عموم مردم از اهمیت میراث خود، عامل قابل توجهی است و دریافت اعتبار و بودجه را از دولت‌ها و نهادهای مختلف تسهیل می‌کند، از این رو از زمان تأسیس این برنامه، جامعه بین‌الملل فهرست میراث جهانی یونسکو را به‌عنوان منبع معتبری پذیرفته است. این فهرست در بیشتر موارد اعتبار بین‌المللی، امتیازات اقتصادی، فرصت‌های گردشگری و کمک‌های خارجی برای حفاظت و نگهداری را تضمین می‌کند و این امر سبب بروز تش‌هایی بر سر این میراث شده است. با تأسیس این برنامه، کشورهای مختلف جهان برای بهره‌گیری از امتیازات مادی و معنوی آن درصدد برآمدند به شیوه‌های گوناگون، نام خود را در این برنامه جهانی ثبت کنند و برای این منظور از هر ابزاری بهره بردند. به طوری که برخی کشورها برای بهره‌برداری از مزایای ثبت آثار و در راستای تقویت هویت ملی

خود از میراث مستند کشورهای همسایه استفاده کردند و ادعای مالکیت بر میراث مستند سایر کشورها را داشتند. این مسئله برای کشور ایران با پیشینه تاریخی و فرهنگی گسترده‌اش بیشتر از سایر کشورها بود به طوری که بسیاری از میراث مستند ایران طی این سال‌ها به نام کشور دیگری در برنامه حافظه جهانی ثبت شد. به طور مثال کشور ترکیه در سال ۲۰۰۳ «آثار ابن سینا در کتابخانه نسخه‌های خطی سلیمانیه» را به نام خود در برنامه «حافظه جهانی» ثبت کرد (UNESCO: 2003). این پژوهش بر آن است تا با توجه به اهمیت این موضوع، وضعیت فعلی سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در حوزه میراث فرهنگی را مورد بررسی و ارزیابی قرار دهد تا بر مبنای آن به تدوین راهبردهای کلان در مورد حفاظت و صیانت از میراث فرهنگی بپردازد. میراث فرهنگی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی است که به مثابه شناسنامه، جهان‌بینی و ریشه‌های تمدنی یک ملت در آن بازتاب می‌یابد و صیانت از آن نیز از آن‌رو نیازمند حساسیت سیاست‌گذاران است که میراث فرهنگی، مبنای شکل‌گیری هویت ملی است. توجه و تقویت مؤلفه‌های حافظه تاریخی و میراث فرهنگی در نظام جمهوری اسلامی ایران اهمیت مضاعفی دارد، چراکه فرهنگ و اعتلای فرهنگی جامعه، یکی از مهم‌ترین اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران بوده است؛ بنابراین تضعیف میراث فرهنگی و حافظه تاریخی ایرانیان، در کنار تضعیف پایه‌های هویت ملی، خدشه به گفتمان انقلاب اسلامی نیز محسوب می‌شود (صادقی جقه، ۱۴۰۱: ۱۰). لازم به ذکر است این پژوهش بر بخشی از میراث فرهنگی به نام «میراث مستند و مکتوب» متمرکز است و نه تمامی انواع میراث فرهنگی. همچنین منظور از «حفاظت» در این پژوهش، حفاظت و صیانت از «هویت» آثار است و نه «شیئ» آن‌ها که بیشتر در راستای تقویت هویت ملی و مقابله با اقدامات سایر کشورها در تصاحب میراث فرهنگی این سرزمین صورت می‌گیرد؛ بنابراین پژوهش حاضر به دنبال پاسخ این سؤال است که راهبردهای کلان حفاظت از میراث فرهنگی و به‌ویژه میراث مستند و مکتوب ایران کدام‌اند؟

مبانی نظری پژوهش

سیاست فرهنگی بیشتر تجلی ظاهری یا واقعی هویت ملی است (گوردن و ماندی، ۱۳۸۱: ۳۳) و در ابتدا عواملی چون ایجاد هویت ملی و ملت‌سازی دلیل روی آوردن به سیاست‌گذاری برای فرهنگ بوده است. این مسئله، در ابتدا به صورت مقاومت فرهنگی و لزوم تمایز نسبت به فرهنگ غالب جهانی خودش را نشان داد و امروزه با ظهور

روزافزون فرهنگ‌های مقاومت روبرو هستیم که به دنبال جلوگیری از تأثیرات مخرب فرهنگ نیرومند جهانی است چراکه جهانی‌شدن با برهم ریختن فضای انحصاری ملت‌ها و کاهش دادن قدرت هویت‌سازی و تغییر سبک زندگی سنتی، تنوع و تقابل فرهنگی و قومیتی و ایجاد هویت‌های التقاطی بر پیچیدگی مسئله هویت به‌خصوص هویت ملی افزوده است (خجسته، عصاره، حاجیانی و عراقیه، ۱۴۰۱: ۱۰).

جلوه همیشگی، بدیهی و مداوم سیاست‌های فرهنگی را می‌توانیم در مورد میراث فرهنگی مشاهده کنیم؛ بنابراین وظایف کلاسیک سیاست فرهنگی اموری از قبیل حفظ میراث فرهنگی، آموزش هنر، تشویق آفرینش خلاقانه در زمینه‌های مختلف هنری و ایجاد بازار برای کالاهای هنری و صنایع دستی بوده است (منوری و آزاد ارمکی، ۱۳۹۰: ۱۶). امروزه نیز اهمیت و جایگاه میراث فرهنگی و کارکردهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و هویتی آن بر کسی پوشیده نیست و به‌واسطه همین اهمیت و تأثیرات بنیادین است که جوامع مختلف سعی در شناساندن و حفظ میراث فرهنگی خود دارند. کشور ما نیز به‌واسطه پیشینه تاریخی و فرهنگی بسیار غنی، میراث تاریخی- فرهنگی بسیاری را در خود جای داده است؛ موضوعی که ضرورت پژوهش در حوزه میراث فرهنگی در کشور را دو چندان می‌کند. با این حال، میراث فرهنگی در ایران با چالش‌هایی روبرو است که مهم‌ترین آن، بی‌توجهی به جایگاه هویتی این میراث در دنیای کنونی است. این موضوع در رابطه با میراث مستند و مکتوب که بخش مهمی از میراث فرهنگی به شمار می‌رود اساسی‌تر است و بی‌توجهی به مقوله میراث مستند و مکتوب در سیاست‌گذاری‌های کلان ایران به مراتب بیشتر از سایر انواع میراث فرهنگی است.

در حال حاضر بخش زیادی از میراث مکتوب ایران در اماکنی چون موزه لوور (فرانسه)، موزه بریتانیا در لندن (انگلستان)، کتابخانه ملی پاریس (فرانسه)، کتابخانه دولتی برلین (آلمان)، کتابخانه سلطنتی کپنهاگ (دانمارک)، کتابخانه ملی مادرید و کتابخانه اسکوریال (اسپانیا)، کتابخانه ملی وین (اتریش)، کتابخانه لیدن (هلند) و یا در کتابخانه‌های مختلف ایالات متحده آمریکا مانند کتابخانه دانشگاه پرینستون در نیوجرسی، موزه متروپولیتن در نیویورک، کتابخانه کنگره آمریکا و غیره وجود دارد که امکان بهره‌برداری فرهنگی - هویتی از آن‌ها را برای ما محدود کرده است. هم‌چنین موارد متعددی از میراث مستند ایران در معرض ثبت توسط کشورهای دیگر است که خواه‌ناخواه امتیازات بسیاری را برای آن کشورها به دنبال خواهد داشت. در حالی که امروزه میراث فرهنگی در ایجاد قدرت مذاکره در سطح داخلی و بین‌المللی بسیار

تأثیرگذار است و نقش اساسی در ساخت هویت ملی دارد. هم‌چنین مدیریت میراث فرهنگی یک پروژه دولتی بااهمیت حیاتی است. در بسیاری موارد، دولت‌ها در پروژه‌های حفاظت از میراث فرهنگی، ملت‌سازی را ترویج و تقویت می‌کنند. هم‌چنین حفاظت، مرمت و کنترل میراث فرهنگی یک ابزار مهم در دیپلماسی فرهنگی است که قدرت تأثیرگذاری بین‌المللی برای کشورها دارد (4: Yanik and Subotić, 2020).

پیشینه پژوهش

درباره حفاظت از میراث فرهنگی، مقالات و کتاب‌های بی‌شماری تدوین شده است که هر یک از منظری خاص به این موضوع نگریسته‌اند. شاید بتوان متن «کنوانسیون میراث جهانی» را اولین متن درباره حفاظت از میراث جهانی (فرهنگی و طبیعی) دانست که سازمان جهانی یونسکو در هفدهمین نشست خود در ۱۶ نوامبر ۱۹۷۲م در پاریس به تصویب رساند. از آن‌پس متون مختلفی درباره «حفاظت» تدوین شده که برخی مربوط به حفاظت از میراث فرهنگی ملموس و برخی دیگر مربوط به حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس است؛ اما موضوع حفاظت از «میراث مستند» - مستقر در کتابخانه‌ها، آرشیوها و موزه‌ها - به‌عنوان سمبل حافظه جمعی بشریت، به سال ۱۹۹۲ برمی‌گردد. یونسکو در این رابطه دستورالعمل‌های متعددی را منتشر کرده و در اختیار کشورهای مختلف قرار داده است. برای نمونه می‌توان به بخش Safeguarding the Memory of the World Resources و Memory of the World در سایت یونسکو اشاره کرد (UNESCO, 2024).

بر مبنای این دستورالعمل‌ها، بسیاری از پژوهشگران در کشورهای مختلف به این موضوع اهتمام ورزیدند و تلاش کردند کیفیت پیاده‌سازی و اجرای عملیاتی این اصول را در کشور خود مورد کنکاش قرار دهند. در ایران نیز با توجه به دستورالعمل‌ها و استانداردهای حفاظت - که از طریق یونسکو در اختیار همه کشورها قرار گرفته است - پژوهش‌های مختلفی در زمینه حفاظت از میراث فرهنگی انجام شده که در آن‌ها به مباحث حفاظت فیزیکی، حفاظت شیمیایی، حفاظت حقوقی و قضایی پرداخته شده است؛ اما در زمینه حفاظت از میراث فرهنگی از منظر سیاست فرهنگی - که کار اصلی این پژوهش است - به پژوهش‌های زیر می‌توان اشاره کرد.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

نویسندگان	عنوان	یافته‌ها و نتایج
پژوهش‌های داخلی		
چراغچی، شفیعا، ۱۴۰۳	بررسی مسئولیت عمومی در قبال میراث فرهنگی و میراث طبیعی	حمایت و حفاظت از میراث فرهنگی در ایران، همواره در صلاحیت دولت بوده است. لازم است در اسناد سیاست‌گذاری و قانونی آتی، حقوق و مسئولیت و نقش مردم در زمینه حفاظت از میراث فرهنگی و نیز شیوه همکاری با بخش دولتی ضمن تأیید حق مطالبه‌گری و نظارت ایشان بر عملکرد دولت، در راستای حقوق عامه، تبیین شده و در ضمن وظایف همه نهادهای دولتی و عمومی غیردولتی در این زمینه روشن شود.
زینلی، ۱۴۰۲	عوامل مؤثر بر ثبت آثار مستند در فهرست بین‌المللی برنامه‌حافظه جهانی یونسکو توسط ایران از دیدگاه متخصصان	نتایج پژوهش نشان می‌دهد از مهم‌ترین عوامل مؤثر داخلی، ساختار و روند کاری اعضای کمیته ملی حافظه جهانی در ایران جهت شناسایی و ثبت این آثار است و مهم‌ترین عامل تأثیرگذار خارجی موانع سیاسی و عدم همکاری کشورهای دیگر است.
یگانه راد، ۱۳۹۵	ارزیابی اقدامات مقابله‌ای برای حفاظت از نمادهای ملی و ارائه سیاست‌های مناسب	نتایج نشان داد که اقدامات مقابله‌ای ایران به‌منظور حفاظت از نمادها در وضعیت مطلوبی قرار نداشته و لازم است با توجه به اهمیت هر یک از نمادها در هویت ملی، اقدامات مؤثرتری در این زمینه صورت گیرد.
بحرالعلومی و نصراللهی، ۱۳۹۴	حفاظت از میراث فرهنگی، سرآمدی بر توسعه پایدار	استفاده از ظرفیت‌های ارزشمند میراثی در فرآیند توسعه پایدار مسیر روشن‌تری را در آینده پیش روی ما قرار می‌دهد، ارزش‌های شناخته‌شده میراث فرهنگی را می‌توان به‌عنوان مقوله سرمایه فرهنگی تلقی کرد و راه‌های بالقوه مفیدی را برای ورود به تصمیم‌گیری اجتماعی در این حوزه معرفی کرد.
فدایی نژاد و حناچی، ۱۳۹۳	بررسی و تبیین سیر تحول سیاست‌ها و برنامه‌های حفاظت از میراث فرهنگی، بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۱	بررسی‌های این پژوهش نشان می‌دهد در دوره‌ای که بیشترین هم‌گرایی بین برنامه‌های کلان توسعه‌ای کشور و اهداف سازمان میراث فرهنگی به وجود آمده، بیشترین دستاوردها در راستای حفاظت از میراث فرهنگی تاریخی حاصل شده است.
زارع شیبانی، ۱۳۹۱	میراث فرهنگی در سیاست‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۹-۱۳۵۷)	بر اساس یافته‌های این پژوهش، یک سنخ‌شناسی (۴ دوره) از سیاست‌های فرهنگی جمهوری اسلامی در حوزه میراث فرهنگی به‌دست آمده است. این دوره‌ها را می‌توان با توجه به ویژگی‌های به‌دست‌آمده از آن‌ها به این صورت نام‌گذاری کرد: دوره اول (سال ۱۳۵۷-۱۳۶۸) دوره سیاست‌گذاری ذره‌ای یا حداقلی، دوره دوم (سال ۱۳۶۸-۱۳۷۶) دوره سیاست‌گذاری مبتنی بر زمینه‌سازی برای توسعه فرهنگی، دوره سوم (۱۳۷۶-۱۳۸۴) دوره سیاست‌گذاری مبتنی بر توسعه فرهنگی همه‌جانبه، دوره چهارم (۱۳۸۴-۱۳۸۹) دوره سیاست‌گذاری توریستی در زمینه میراث فرهنگی.

نویسندگان	عنوان	یافته‌ها و نتایج
پژوهش‌های خارجی		
طمان ^۱ ، ۲۰۲۳	دیپلماسی میراث: ابزاری برای محافظت کردن از میراث فرهنگی	از آنجایی که میراث به‌عنوان حافظه جمعی بشریت در نظر گرفته می‌شود، حافظه‌ای که منعکس‌کننده هویت و ارزش‌های جوامع است، بسیاری از کارشناسان معتقدند که دیپلماسی میراث، توانایی ایجاد روابط بین‌المللی بین فرهنگ‌های مختلف به‌منظور دستیابی به درک متقابل از طریق اقدام جمعی و منافع متقابل میان همه طرف‌ها برای دستیابی به صلح بین‌المللی و امنیت را دارد. از این رو، دیپلماسی به بخشی جدایی‌ناپذیر از شکل‌گیری میراث تبدیل می‌شود به‌ویژه در مناطقی که از خشونت یا تحولات سیاسی رنج برده‌اند.
هاجورا، ۲۲۰۲۱	دیپلماسی میراث مشترک اندونزی و مالزی به‌عنوان قدرت نرم در منطقه آسیای جنوب شرقی	یافته‌ها نشان داد که انگیزه دولت‌های اندونزی و مالزی در این همکاری، تحقق منافع سیاسی خود در سطوح دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است. همچنین به عقیده نویسنده، استفاده از میراث فرهنگی برای دیپلماسی نشان می‌دهد که فرهنگ می‌تواند مشکلات سیاسی بین دولت‌ها را حل کند و به قدرت نرم آن‌ها تبدیل شود.
ناکانو، ^۲ ۲۰۱۸	شکست میراث مستند جهانی؟ حافظه جهانی یونسکو و اختلاف میراث در آسیای شرقی	این مقاله چگونگی جنجال ۲۰۱۵ و مشکلات و چالش‌های برنامه «حافظه جهانی» را آشکار می‌کند. نویسنده استدلال می‌کند که برنامه‌های میراث یونسکو به‌طور اجتناب‌ناپذیری در معرض سیاست، قدرت و اختلاف نظرها میان دولت و بازیگران غیر دولتی است و محدودیت‌های یونسکو را برمی‌شمارد.
ناکانو ^۳ ۲۰۱۸	پیامدهای ناخواسته برنامه میراث مستند یونسکو	نویسنده استدلال می‌کند که برنامه میراث مستند یونسکو تحت انتقاد شدید و موشکافی جدی است چرا که این میراث دارای بعدی سیاسی-اجتماعی است که سازمان یونسکو نمی‌تواند آن را کنترل کند.
ناکانو ^۴ ۲۰۱۸	قدرت نرم میراث در رقابت‌های حافظه آسیای شرقی: تبلیغ و اعتراض به میراث مورد اختلاف در یونسکو	این مقاله استدلال می‌کند که قدرت نرم میراث، یک شمشیر دو لبه در رقابت‌های حافظه آسیای شرقی است.
کوبلاشویلی ^۴ ۲۰۱۶	گفتگوی فرهنگی بین گرجستان و ترکیه، کمک به حفظ میراث فرهنگی مشترک	نویسنده معتقد است با وجود بی‌نظمی سیاسی و سایر مشکلات در داخل هر دو کشور، گرجستان و ترکیه تمام توان خود را براساس حسن نیت انجام خواهند داد. دو طرف اشاره کردند بحث در مورد مسائل میراث فرهنگی نباید مبتنی بر عوامل مذهبی یا ملی باشد. همچنین نمایندگان آژانس ملی حفاظت از میراث فرهنگی گرجستان یک بار دیگر تصویب کردند که میراث فرهنگی هیچ مرزی ندارد و هر دو طرف باید به‌طور مشترک از آن‌ها مراقبت کنند.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در تحقیقات و پژوهش‌های داخلی، از اهمیت میراث فرهنگی و نقش آن در توسعه کشور صحبت شده، همچنین این پژوهش‌ها ضرورت توجه بیشتر به موضوع میراث فرهنگی در سیاست‌های کشور را مطرح کرده‌اند؛ اما پژوهش‌های خارجی بیشتر بر ضرورت استفاده از میراث فرهنگی برای «دیپلماسی» و «قدرت نرم» تأکید کرده و به موضوع «میراث مستند جهانی» و چالش‌های مربوط به آن پرداخته‌اند. این مقاله سعی دارد با ارائه تصویری از وضعیت فعلی میراث فرهنگی (مستند و مکتوب) در سیاست فرهنگی کشور و چالش‌های مربوط به برنامه حافظه جهانی، راهبردهایی را برای حفاظت از هویت ایرانی این میراث ارزشمند مطرح کند.

روش پژوهش

این پژوهش در پی تدوین راهبردهای کلان حفاظت از میراث فرهنگی به‌ویژه میراث مستند و مکتوب کشور است. به‌عبارت‌دیگر این پژوهش از نوع سیاست پژوهی و سپس سیاست‌گذاری در بخش تدوین راهبرد برای حفاظت از میراث فرهنگی کشور است. روش مورد استفاده در این پژوهش توصیفی و به لحاظ داده کمی و کیفی (آمیخته) است. برای تدوین راهبردها از روش swot استفاده شد. بر اساس این روش، راهبرد مناسب راهبردی است که قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. برای این منظور نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها در ۴ حالت کلی wo،so،wt،st پیوند داده می‌شوند و گزینه‌های راهبردی از بین آن‌ها انتخاب می‌شوند. از این‌رو برای یافتن پاسخ سؤال اصلی این پژوهش که درباره راهبردهای کلان جمهوری اسلامی ایران برای حفاظت از میراث فرهنگی بود، ضرورت داشت ابتدا وضعیت فعلی میراث فرهنگی و حفاظت از آن در کشور مشخص شود تا بر مبنای آن بتوان نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌های پیش روی جمهوری اسلامی ایران برای حفاظت از میراث فرهنگی را شناسایی کرد. برای شناخت وضعیت فعلی میراث فرهنگی در کشور از روش اسنادی و مصاحبه با خبرگان این حوزه استفاده شد. مصاحبه‌ها با ۱۰ نفر از صاحب‌نظران، متخصصان و مدیران این حوزه با نمونه‌گیری هدفمند صورت گرفت که مشخصات آن‌ها در جدول ذیل آورده شده است.

جدول ۲. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

حوزه تخصصی	سمت
سیاست‌گذاری فرهنگی	۲ وزیر سابق فرهنگ و ارشاد اسلامی
مدیریت فرهنگی	۳ معاون سابق سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ا.
میراث فرهنگی	معاونت سابق وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دیپلماسی فرهنگی	ریاست سابق کمیسیون ملی یونسکو در ایران
میراث مستند و مکتوب	بنیان‌گذار سازمان میراث فرهنگی پس از انقلاب اسلامی
	مدیر کل سابق سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ا.
	مدیر عامل مرکز پژوهشی میراث مکتوب

این افراد به سبب فعالیت مستمر در حوزه سیاست‌گذاری و مدیریت فرهنگی مربوط به میراث مستند و مکتوب کشور انتخاب شدند. مصاحبه‌ها به صورت کامل و دقیق به متن نوشتاری تبدیل و سپس با استفاده از روش تحلیل محتوا، کدگذاری و مقوله‌بندی شدند. لازم به ذکر است اسناد مورد نظر برای پژوهش حاضر اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران شامل: قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سند اصول سیاست فرهنگی و برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بود. پس از تحلیل محتوای اسناد و مصاحبه‌ها، نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی جمهوری اسلامی ایران در مسئله حفاظت از میراث فرهنگی به‌ویژه میراث مستند و مکتوب مشخص و احصا شد. دلیل استفاده از روش تحلیل محتوا این است که این روش برای بررسی منابعی چون قوانین، اسناد و مصاحبه‌ها مناسب‌تر به نظر می‌رسد. درنهایت، با بررسی و استخراج داده‌های حاصل از مطالعات اسنادی و مصاحبه‌ها، از روش SWOT برای تدوین راهبردهای کلان برای حفاظت از میراث فرهنگی استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

عوامل داخلی مؤثر بر حفاظت میراث فرهنگی

برای شناسایی نقاط قوت و ضعف جمهوری اسلامی ایران در مسئله حفاظت از میراث فرهنگی، سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در ۴ دهه مورد ارزیابی قرار گرفت و عناصر مختلفی شناسایی شد که در جدول زیر به آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول ۳. عوامل داخلی مؤثر بر حفاظت میراث فرهنگی

نقاط ضعف (w)	نقاط قوت (s)
نگاه ایدئولوژیک در سیاست‌گذاری فرهنگی تعدد مراجع سیاست‌گذاری فرهنگی کمبود نیروی متخصص در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی کمبود نیروی متخصص در حوزه فرهنگ ناتوانی در گفتگو و تعامل در محیط داخلی و بین‌الملل نبود متولی مشخص برای میراث مستند و مکتوب شعارزدگی و برخورد‌های سطحی با موضوع میراث مورد مناقشه استفاده از روش مهندسی فرهنگ در سیاست‌گذاری فرهنگی مجموعه ادبیات آشفته در اسناد بالادستی تزاحم مقررات و قوانین گسست سطوح سیاست‌گذاری و اجرا بدبینی نسبت به میراث فرهنگی قبل از اسلام کمبود نیروی متخصص در حوزه میراث فرهنگی غفلت از موضوع حفاظت اموال فرهنگی در سیاست‌های رسمی عدم کارایی قوانین و مصوبات مربوط به میراث غفلت از برنامه حافظه جهانی در مجلس، دولت و در بین مردم عدم آگاهی مردم از ارزش واقعی میراث فرهنگی عدم آشنایی سیاست‌گذاران با موضوع میراث مستند و مکتوب و غفلت از آن غفلت از میراث فرهنگی و مصادیق آن در اسناد بالادستی فقدان سیاست‌های کافی در موضوع میراث مستند عدم شناخت و بی‌توجهی مدیران و مسئولان نسبت به میراث مکتوب به عنوان یکی از مهم‌ترین مصادیق میراث فرهنگی کشور تغییر مستمر مدیران حوزه فرهنگ با سلاخی ایدئولوژیک و سیاسی متفاوت ضعف همه‌گانی‌سازی و اطلاع‌رسانی درست به مردم در خصوص میراث مستند و مکتوب	وجود کمیته فعال و موفق حافظه جهانی در کمیسیون ملی یونسکو استفاده هر ساله ایران از سهمیه‌اش در یونسکو برای ثبت اثر انجام ثبت‌های ملی در کمیته ملی حافظه جهانی (از کمیسیون ملی یونسکو) برخوردار بودن از بزرگ‌ترین سینمای منطقه ایران یکی از ۸ سینمای برتر جهان فراوانی و تعدد میراث مستند و مکتوب در کشور وجود کارشناسان متخصص و متعصب در بدنه وزارت میراث فرهنگی ایران نهمین کشور دنیا، در ثبت جهانی میراث (طبیعی و تاریخی) اضافه کردن ۱۱ «شهر یادگیرنده» به شبکه شهرهای جهانی یونسکو توسط کمیسیون ملی یونسکو ایران ثبت حدود ۲۵ یا ۲۶ اثر در فهرست جهانی میراث ناملموس برتری ایران در میان کشورهای جهان در موضوع مرمت و بازسازی میراث فرهنگی برتری ایران در میان کشورهای منطقه در موضوع «مرمت میراث مکتوب» قرار داشتن ۴۳ شخصیت از بزرگان فرهنگ و تاریخ ایران در لیست جهانی یونسکو ارتباط با یونسکو در بخش نهادها و سازمان‌های فرهنگی حمایت‌های رهبری در مباحث مربوط به میراث فرهنگی، تاریخی و هویت ملی اثبات هویت تاریخی خلیج فارس با ثبت جهانی «مسالک و ممالک» «کتابخانه ملی» و اهمیت آن در حفاظت میراث مستند و مکتوب «سازمان اسناد ملی» قبل و بعد از انقلاب اسلامی و نقش آن در حفاظت اسناد برگزاری نمایشگاه‌های معرفی میراث مکتوب و مستند تداوم هزار ساله زبان فارسی به عنوان شاخص اصلی فرهنگ و هویت ایرانی تجربه موفق ثبت جهانی نوروز به صورت مشترک ثبت «روز اسناد و میراث مکتوب» در تقویم رسمی کشور ثبت روز بزرگداشت «نظامی» در تقویم رسمی کشور

نقاط ضعف (w)	نقاط قوت (s)
<p>سیاسی کردن موضوعات فرهنگی توسط مسئولان و مدیران</p> <p>دخالت دولت در همه بخش‌ها اعم از سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌ها</p> <p>عدم تفکیک بین میراث مکتوب و غیرمکتوب در تدوین سیاست‌ها و قوانین پس از انقلاب</p> <p>تأسیس آرشیو سازمان میراث فرهنگی ۷ سال پس از تأسیس این سازمان</p> <p>ادغام سازمان اسناد ملی با کتابخانه ملی ایران</p> <p>تفرقه در سازمان‌های متولی</p> <p>عدم اعتبار لازم برای سازمان‌های متولی</p> <p>وقوع جنگ تحمیلی و عدم توجه نظام به موضوع میراث فرهنگی به خاطر جنگ</p> <p>موزه‌ای کردن میراث فرهنگی و عدم تأثیر آن بر زندگی مردم</p> <p>اولویت نداشتن دیپلماسی فرهنگی در گفتمان حاکم بر نظام سیاسی ایران</p> <p>اولویت نداشتن فرهنگ در دولت‌های پس از انقلاب اسلامی</p> <p>نگاه تهدیدگرا به مسئله جهانی شدن در حوزه فرهنگ</p> <p>قرار گرفتن میراث مکتوب، شفاهی و مستند ایران زیر چتر سیاست</p> <p>توجه بیش از حد به اقتصاد نفتی و غفلت از اقتصاد فرهنگ</p> <p>غفلت از قدرت نرم میراث مستند و مکتوب</p> <p>تولی‌گری دولت در بخش‌های فرهنگی</p> <p>حضور جاماندگان سیاست در حوزه فرهنگ پس از انقلاب اسلامی</p> <p>سیاست‌زدگی در جامعه ایران و تأثیر آن در همه حوزه‌ها</p> <p>عدم ارتباط بین دانشگاه و مسئولیت فرهنگی (ساختار قدرت)</p> <p>فقدان سیاست‌های کلی برای ارتقای دانش فرهنگی مردم</p> <p>بیگانگی مردم با تاریخ کشور و فقدان برنامه راهبردی برای آموزش تاریخ</p>	

نقاط قوت (s)	نقاط ضعف (w)
	عملکرد ضعیف رسانه ملی در ارتقاء دانش عمومی مردم نسبت به فرهنگ و تاریخ کشور فرهنگ دولت محور تبدیل نشدن موضوعات فرهنگی به مسئله اجتماعی از دست دادن اقتدار فرهنگی در دنیا بی‌سلیقگی در انتخاب روز ۲۱ اسفند برای بزرگداشت نظامی در تقویم رسمی کشوری توجیهی نسبت به کشورهای فارسی‌زبان منطقه معرفی کردن کشور در دنیا به عنوان «ایران سیاسی» و نه «ایران فرهنگی»

عوامل خارجی مؤثر بر حفاظت میراث فرهنگی

برای شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی جمهوری اسلامی ایران در مسئله حفاظت از میراث فرهنگی، سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در ۴ دهه مورد ارزیابی قرار گرفت و عناصر مختلفی شناسایی شد که در جدول زیر به آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول ۴. عوامل خارجی مؤثر بر حفاظت میراث فرهنگی

فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
عضویت ایران در سازمان‌های فرهنگی بین‌المللی انسجام و همبستگی اجتماعی با استفاده میراث فرهنگی توجه مردم به میراث فرهنگی تشکیل وزارت میراث فرهنگی اتکاء امور میراث فرهنگی به عواطف اجتماعی برخورداری ایران از فیلم‌های مستند ارزشمند برای ثبت ملی و جهانی زبان فارسی و جایگاه آن در حفظ میراث فرهنگی و ارتقا هویت ملی زبان فارسی و نقش آن در ایجاد همبستگی بین کشورهای فارسی‌زبان منطقه زبان فارسی و نقش آن در اثبات «ایرانی بودن» میراث مورد مناقشه	انفعال در سیاست فرهنگی کشور کمبود اعتبارات برای میراث فرهنگی کشور تسلط نگاه صرفاً اقتصادی به آثار تاریخی کمبود امکانات (مادی و معنوی) کمیسیون ملی یونسکو برای صیانت آثار ثبت شده پارادوکس‌های جمهوری اسلامی ایران در مسائل فرهنگی نگرانی مدیران فرهنگی از مشارکت در برنامه‌های جهانی یونسکو به علت نگرش‌های منفی به یونسکو در داخل کشور تناقضات سیاست فرهنگی ایران و تأثیر آن بر نگرش مردم وجود یک جریان افراطی فرهنگی در کشور و تقابل آن با مفاهیمی مثل شاهنامه، نوروز و...

تهدیدها (T)	فرصت‌ها (O)
<p>تأثیر جریان سیاسی غالب در مباحث فرهنگی ضربه به هویت فرهنگی کشور از طریق مصادره میراث فرهنگی ایران توسط کشورهای دیگر پروژه جامعه جهانی ترک و هم‌گرایی زبانی کشورهای ترک همسایه ایران دامن زدن به تقابل بین آداب و سنن ملی (مثل نوروز و چهارشنبه‌سوری و یلدا) و سنن اسلامی و نبود یک سیاست واحد برای ایجاد توافق ملی دوقطبی شدن مقوله امت و ملت و قرار گرفتن جریان‌های تجزیه‌طلب ذیل پرچم امت و مخالفت آن‌ها با ملیت و ایرانیت ناآشنایی تدوین‌کنندگان برنامه‌های توسعه نسبت به میراث مستند و مکتوب ناآگاهی مردم از ارزش‌های میراث مستند و مکتوب غفلت از توسعه زیرساخت‌های فرهنگی در ایران غفلت از تربیت نیروهای متخصص در حوزه‌های فرهنگی پس از انقلاب عدم ارتباط بین دانشگاه و مسئولیت فرهنگی (ساختار قدرت) ضعف در رصد کردن تلاش سایر کشورها برای مصادره میراث مستند ایران بی‌توجهی مسئولان نسبت به برنامه حافظه جهانی یونسکو</p>	<p>توجه به ایران باستان و میراث مربوط به آن فرهنگ‌سراها و مراکز فرهنگی تأثیرگذار پس از انقلاب وجود یک میلیون نسخه خطی فارسی در دنیا وجود دو میلیون نسخه خطی عربی در دنیا (که بخشی از آن مربوط به میراث مشترک ایران و اسلام است) دسترس‌پذیر کردن میراث مستند و مکتوب الواح تخت جمشید و تأثیر آن بر ارتقای هویت تاریخی و ملی حالت اشتیاق بازگشت به فرهنگ خویش در اثر انقلاب اسلامی معرفی میراث مستند و مکتوب در قالب‌های مختلف به نسل جوان ظرفیت‌های ایجاد شده پس از انقلاب اسلامی در حوزه فرهنگ «استقلال فرهنگی» به وجود آمده ذیل یکی از اصلی‌ترین شعارهای انقلاب با عنوان «نه شرقی، نه غربی» گسترده‌گی سرزمین ایران از نظر جغرافیایی و عمق تاریخی عظیم آن غناي فرهنگی ایران در عصر جهانی شدن وجود ۵ میلیون پرونده (ملی - تاریخی) آرشیوی در مخازن آرشیو سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران برخورداري ایران از بهترین سینمای منطقه یکی از ده کشور برتر در حوزه جاذبه گردشگری ثبت‌های مشترک ایران در برنامه حافظه جهانی و نقش آن در بالا بردن تعداد ثبت‌های کشور بخش خصوصی و حمایت آن از میراث فرهنگی آموزش و پرورش و جایگاه آن در آگاه کردن کودکان و نوجوانان به ریشه‌های فرهنگی خود همایش‌ها و برنامه‌های معرفی میراث فرهنگی ایران در دنیا</p>

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف)

در فرایند بررسی عوامل داخلی، پس از این که عوامل داخلی مؤثر بر حفاظت میراث فرهنگی شناسایی و تدوین شد، لازم بود این عوامل اولویت بندی شوند تا نقاط کلیدی قوت و ضعف جمهوری اسلامی ایران در مسئله حفاظت از میراث فرهنگی مشخص شود. این کار از طریق ماتریس ارزیابی عوامل داخلی انجام شد.

جدول ۵. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف)

عوامل داخلی	ضریب اهمیت	رتبه	نمره = ضریب × رتبه
نقاط قوت			
کمیته فعال حافظه جهانی در کمیسیون ملی یونسکو	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
استفاده هر ساله ایران از سهمیه اش در یونسکو برای ثبت اثر	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
ثبت های ملی کمیته ملی حافظه جهانی (از کمیسیون ملی یونسکو)	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
برخوردار بودن از بزرگترین سینمای منطقه	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
ایران یکی از ۸ سینمای برتر جهان	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
فراوانی و تعدد میراث مستند و مکتوب در کشور	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
وجود کارشناسان متخصص و متعصب در بدنه وزارت میراث فرهنگی	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
ایران نهمین کشور دنیا، در ثبت جهانی میراث (طبیعی و تاریخی)	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
اضافه کردن ۱۱ «شهر یادگیرنده» به شبکه شهرهای جهانی یونسکو توسط کمیسیون ملی یونسکو ایران	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
ثبت حدود ۲۵ یا ۲۶ اثر در فهرست جهانی میراث ناملموس	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
برتری ایران در میان کشورهای جهان در موضوع مرمت و بازسازی میراث فرهنگی	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
برتری ایران در میان کشورهای منطقه در موضوع «مرمت میراث مکتوب»	۰/۰۲	۴	۰/۰۸

عوامل داخلی	ضریب اهمیت	رتبه	نمره = ضریب × رتبه
قرار داشتن ۴۳ شخصیت از بزرگان فرهنگ و تاریخ ایران در لیست جهانی یونسکو	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
ارتباط با یونسکو در بخش نهادها و سازمان‌های فرهنگی	۰/۰۱	۴	۰/۰۴
حمایت‌های رهبری در مباحث مربوط به میراث فرهنگی، تاریخی و هویت ملی	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
اثبات هویت تاریخی خلیج فارس با ثبت جهانی «مسالک و ممالک» در برنامه حافظه جهانی	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
وجود «سازمان اسناد و کتابخانه ملی» و اهمیت آن در حفاظت میراث مستند و مکتوب	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
وجود «سازمان اسناد ملی» قبل از انقلاب اسلامی و نقش آن در حفاظت اسناد قبل و بعد از انقلاب	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
برگزاری نمایشگاه‌های معرفی میراث مکتوب و مستند	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
تداوم هزار ساله زبان فارسی به عنوان شاخص اصلی فرهنگ و هویت ایرانی	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
تجربه موفق ثبت جهانی نوروز به صورت مشترک	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
ثبت «روز اسناد و میراث مکتوب» در تقویم رسمی کشور	۰/۰۱	۴	۰/۰۴
ثبت روز بزرگداشت «نظامی» در تقویم رسمی کشور	۰/۰۱	۴	۰/۰۴
نقاط ضعف			
نگاه ایدئولوژیک در سیاست‌گذاری فرهنگی	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
تعدد مراجع سیاست‌گذاری فرهنگی	۰/۰۱	۲	۰/۰۲
کمبود نیروی متخصص در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی	۰/۰۱	۱	۰/۰۱
ناتوانی در گفتگو و تعامل در محیط‌های داخلی و بین‌الملل	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
نبود متولی مشخص در کشور برای میراث مستند و مکتوب	۰/۰۱	۲	۰/۰۲
شعارزدگی و برخوردهای سطحی با موضوع میراث مورد مناقشه	۰/۰۱	۲	۰/۰۲
استفاده از روش مهندسی فرهنگ در سیاست‌گذاری فرهنگی	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
مجموعه ادبیات آشفته در اسناد بالادستی	۰/۰۱	۲	۰/۰۲
بدبینی نسبت به میراث فرهنگی قبل از اسلام	۰/۰۱	۱	۰/۰۱
کمبود نیروی متخصص در حوزه میراث فرهنگی	۰/۰۱	۲	۰/۰۲

نمره = ضریب × رتبه	رتبه	ضریب اهمیت	عوامل داخلی
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	غفلت از موضوع حفاظت اموال فرهنگی در سیاست‌های رسمی
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	عدم کارایی قوانین و مصوبات مربوط به میراث
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	غفلت از برنامه حافظه جهانی در مجلس، دولت و در بین مردم
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	عدم آشنایی سیاست‌گذاران با موضوع میراث مستند و مکتوب و غفلت از آن
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	غفلت از میراث فرهنگی و مصادیق آن در اسناد بالادستی
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	فقدان قوانین و سیاست‌های کافی در موضوع میراث مستند
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	عدم شناخت و بی‌توجهی مدیران و مسئولان نسبت به میراث مکتوب به عنوان یکی از مهم‌ترین مصادیق میراث فرهنگی کشور
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	تغییر مستمر مدیران حوزه فرهنگ با سلاخی ایدئولوژیک و سیاسی متفاوت
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	عدم اطلاع‌رسانی درست به مردم در خصوص میراث مستند و مکتوب
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	سیاسی کردن موضوعات فرهنگی توسط مسئولان و مدیران
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	دخالت دولت در همه بخش‌ها اعم از سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌ها
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	عدم تفکیک بین میراث مکتوب و غیرمکتوب در تدوین سیاست‌ها و قوانین پس از انقلاب
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	تأسیس آرشیو سازمان میراث فرهنگی ۷ سال پس از تأسیس این سازمان
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	ادغام سازمان اسناد ملی با کتابخانه ملی ایران
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	تفرقه سازمان‌های متولی
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	عدم اعتبار لازم برای سازمان‌های متولی
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	وقوع جنگ تحمیلی و عدم توجه نظام به موضوع میراث فرهنگی به خاطر جنگ
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	موزه‌ای کردن میراث فرهنگی و عدم تأثیر آن بر زندگی مردم
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	اولویت نداشتن دیپلماسی فرهنگی در گفتمان حاکم بر نظام سیاسی ایران

عوامل داخلی	ضریب اهمیت	رتبه	نمره = ضریب × رتبه
نگاه تهدیدگرا به مسئله جهانی شدن در حوزه فرهنگ	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
قرار گرفتن میراث مکتوب، شفاهی و مستند ایران زیر چتر سیاست	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
توجه بیش از حد به اقتصاد نفتی و غفلت از اقتصاد فرهنگ	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
غفلت از قدرت نرم میراث مستند و مکتوب	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
تولی گری دولت در بخش های فرهنگی	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
حضور جاماندگان سیاست در حوزه فرهنگ پس از انقلاب اسلامی	۰/۰۱	۱	۰/۰۱
سیاست زدگی در جامعه ایران و تأثیر آن در همه حوزه ها	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
فقدان سیاست های کلی برای ارتقای دانش فرهنگی مردم	۰/۰۱	۲	۰/۰۲
بیگانگی مردم با تاریخ کشور و فقدان برنامه راهبردی برای آموزش تاریخ	۰/۰۱	۱	۰/۰۱
عملکرد ضعیف رسانه ملی در ارتقاء دانش عمومی مردم نسبت به فرهنگ و تاریخ کشور	۰/۰۱	۱	۰/۰۱
فرهنگ دولت محور	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
تبدیل نشدن موضوعات فرهنگی به مسئله اجتماعی	۰/۰۱	۱	۰/۰۱
بی سلیقگی در انتخاب روز ۲۱ اسفند برای بزرگداشت نظامی در تقویم رسمی	۰/۰۱	۲	۰/۰۲
معرفی ایران در دنیا به عنوان «ایران سیاسی» و نه «ایران فرهنگی»	۰/۰۲	۱	۰/۰۲
جمع	۱	-	۲/۲۷

مطابق دستورالعمل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی، در صورتی که جمع کل امتیاز نهایی عوامل داخلی در این جدول بیش از ۲/۵ باشد، قوت های پیش رو بر ضعف های آن غلبه دارد و چنانچه این امتیاز کمتر از ۲/۵ باشد، بیانگر غلبه ضعف ها بر قوت ها است. از این رو می توان گفت طبق نتایج به دست آمده نقاط ضعف سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بر نقاط قوت آن غلبه دارد.

ارزیابی عوامل خارجی (فرصت ها و تهدیدها)

در فرایند بررسی عوامل خارجی، پس از این که عوامل خارجی مؤثر بر حفاظت میراث فرهنگی شناسایی و تدوین شدند، لازم بود تا از طریق اولویت بندی آن ها، فرصت ها و

تهدیدهای کلیدی پیش روی جمهوری اسلامی ایران در مسئله حفاظت از میراث فرهنگی مشخص شود. این کار از طریق ماتریس ارزیابی عوامل خارجی انجام شد.

جدول ۶. ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)

نمره = ضریب × رتبه	رتبه	ضریب اهمیت	عوامل خارجی
فرصت‌ها			
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	عضویت ایران در سازمان‌های فرهنگی بین‌الملل
۰/۰۴	۴	۰/۰۱	انسجام و همبستگی اجتماعی با استفاده میراث فرهنگی
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	توجه مردم به میراث فرهنگی
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	تشکیل وزارت میراث فرهنگی
۰/۰۴	۴	۰/۰۱	انتکاء امور میراث فرهنگی به عواطف اجتماعی
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	برخورداری ایران از فیلم‌های مستند ارزشمند برای ثبت ملی و جهانی
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	زبان فارسی و نقش آن در حفظ میراث فرهنگی و ارتقا هویت ملی
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	زبان فارسی و نقش آن در ایجاد همبستگی بین کشورهای فارسی‌زبان منطقه
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	زبان فارسی و نقش آن در اثبات «ایرانی بودن» میراث مورد مناقشه
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	توجه به ایران باستان و میراث مربوط به آن
۰/۰۳	۳	۰/۰۱	فرهنگ‌سراها و مراکز فرهنگی تأثیرگذار پس از انقلاب
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	وجود یک میلیون نسخه خطی فارسی در دنیا
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	وجود دو میلیون نسخه خطی عربی در دنیا (که بخشی از آن مربوط به میراث مشترک ایران و اسلام است)
۰/۰۴	۴	۰/۰۱	دسترس پذیرکردن میراث مستند و مکتوب
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	الواح تخت جمشید و تأثیر آن بر ارتقای هویت تاریخی و ملی
۰/۰۳	۳	۰/۰۱	وجود حالت اشتیاق بازگشت به فرهنگ خویش در اثر انقلاب اسلامی
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	معرفی میراث مستند و مکتوب در قالب‌های مختلف به نسل جوان
۰/۰۳	۳	۰/۰۱	ظرفیت‌های ایجادشده پس از انقلاب اسلامی در حوزه فرهنگ
۰/۰۳	۳	۰/۰۱	«استقلال فرهنگی» به وجود آمده ذیل یکی از اصلی‌ترین شعارهای کشور با عنوان «نه شرقی، نه غربی»

نمره= ضریب × رتبه	رتبه	ضریب اهمیت	عوامل خارجی
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	گسترده‌گی سرزمین ایران از نظر جغرافیایی و عمق تاریخی عظیم ایران
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	غنای فرهنگی ایران در عصر جهانی‌شدن
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	وجود ۵ میلیون پرونده (ملی - تاریخی) آرشویی در مخازن آرشیو سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	یکی از ده کشور برتر در حوزه جاذبه گردشگری
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	ثبت‌های مشترک ایران در برنامه حافظه جهانی و نقش آن در بالا بردن تعداد ثبت‌های کشور
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	بخش خصوصی و حمایت آن از میراث فرهنگی
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	آموزش و پرورش و جایگاه آن در آگاه کردن کودکان و نوجوانان به ریشه‌های فرهنگی خود
۰/۰۴	۴	۰/۰۱	همایش‌ها و برنامه‌های معرفی میراث فرهنگی ایران در دنیا
تهدیدها			
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	کمبود اعتبارات برای میراث فرهنگی کشور
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	تسلط نگاه صرفاً اقتصادی به آثار تاریخی
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	کمبود امکانات (مادی و معنوی) کمیسیون ملی یونسکو برای صیانت آثار ثبت‌شده
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	پارادوکس‌های جمهوری اسلامی ایران در مسائل فرهنگی
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	نگرانی مدیران فرهنگی از مشارکت در برنامه‌های جهانی یونسکو به علت نگرش‌های منفی به یونسکو در داخل کشور
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	تناقضات سیاست فرهنگی و تأثیر آن بر نگرش مردم
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	وجود یک جریان افراطی فرهنگی در کشور و تقابل آن با مفاهیمی مثل شاهنامه، نوروز و...
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	تأثیر جریان سیاسی غالب در مباحث فرهنگی
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	ضربه به هویت فرهنگی کشور از طریق مصادره میراث فرهنگی ایران توسط کشورهای دیگر
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	پروژه جامعه جهانی ترک و هم‌گرایی زبانی کشورهای ترک همسایه ایران

نمبره = ضریب × رتبه	رتبه	ضریب اهمیت	عوامل خارجی
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	دامن زدن به تقابل بین آداب و سنن ملی (مثل نوروز و چهارشنبه‌سوری و یلدا) و سنن اسلامی و نبود یک سیاست واحد برای ایجاد وفاق ملی
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	دوقطبی شدن مقوله امت و ملت و قرار گرفتن جریان‌های تجزیه طلب ذیل پرچم امت و مخالفت آن‌ها با ملیت و ایرانیت
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	ناآشنایی تدوین کنندگان برنامه‌های توسعه نسبت به میراث مستند و مکتوب
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	ناآگاهی مردم از ارزش میراث مستند و مکتوب
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	غفلت از توسعه زیرساخت‌های فرهنگی در ایران
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	غفلت از تربیت نیروهای متخصص در حوزه‌های فرهنگی پس از انقلاب
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	عدم ارتباط بین دانشگاه و مسئولیت فرهنگی (ساختار قدرت)
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	رصد نشدن تلاش سایر کشورها برای مصادره میراث مستند ایران
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	بی توجهی مسئولان نسبت به برنامه حافظه جهانی یونسکو
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	از دست دادن اقتدار فرهنگی در دنیا
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	بی توجهی نسبت به کشورهای فارسی‌زبان منطقه
۲/۵۵	-	۱	جمع

مطابق دستورالعمل ماتریس ارزیابی عوامل خارجی، در صورتی که جمع کل امتیاز نهایی عوامل خارجی در این جدول بیش از ۲/۵ باشد، فرصت‌های پیش رو بر تهدیدهای آن غلبه خواهد داشت و چنانچه این امتیاز کمتر از ۲/۵ باشد، بیانگر غلبه تهدیدها بر فرصت‌ها خواهد بود. با توجه به جدول فوق و نتایج حاصل از آن، نمره به دست آمده از ماتریس ارزیابی عوامل خارجی برابر ۲/۵۵ است این عدد بیانگر آن است که فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی جمهوری اسلامی ایران برای حفاظت از میراث فرهنگی برابر و یکسان است.

ارائه راهبردها بر اساس ماتریس سوات (SWOT)

این ماتریس یکی از ابزارهای مهم در فرایند تدوین راهبرد است که به وسیله آن اطلاعات مقایسه می‌شود. هم‌چنین با استفاده از این ماتریس، امکان تدوین چهار استراتژی متفاوت از نظر درجه کنشگری‌های متفاوت در فضا فراهم می‌شود، البته در جریان عمل،

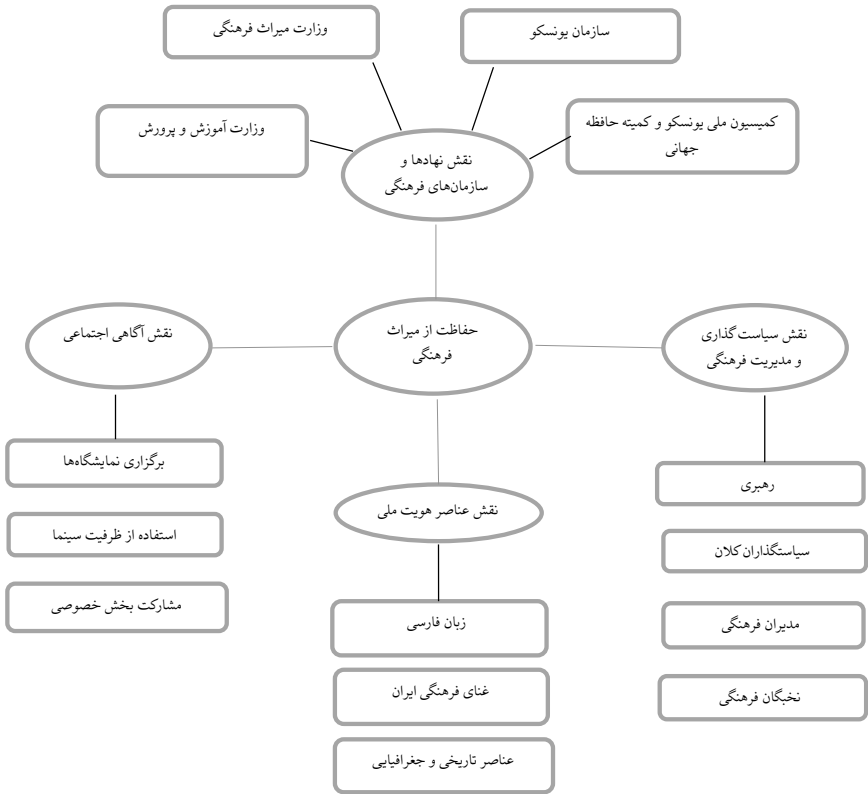
برخی از استراتژی‌ها با یکدیگر هم‌پوشانی داشته و یا به‌طور هم‌زمان و هماهنگ با یکدیگر به اجرا درمی‌آیند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده با استفاده از ماتریس سوات، راهبردهای کلان جمهوری اسلامی ایران برای حفاظت از میراث فرهنگی (با تأکید بر میراث مستند و مکتوب) در جدول زیر ارائه می‌گردد.

جدول ۷. ماتریس سوات (SWOT)

نقاط ضعف - W	نقاط قوت - S	
<p>راهبردهای WO</p> <p>۱. استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی برای کاهش تولی‌گری دولت در حوزه فرهنگ</p> <p>۲. استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی برای اطلاع‌رسانی درست به مردم در خصوص میراث مستند و مکتوب</p> <p>۳. استفاده از ظرفیت فرهنگ‌سراها و مراکز فرهنگی تأثیرگذار برای ارتقای دانش فرهنگی و تاریخی مردم</p> <p>۴. آشنایی سیاست‌گذاران فرهنگی با میراث مستند و مکتوب</p> <p>۵. استفاده وزارت میراث فرهنگی از تمام ظرفیت‌های خود برای تأمین نیروی متخصص در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی</p> <p>۶. نقش وزارت میراث فرهنگی در ممانعت از برخوردهای سطحی با موضوع میراث مورد مناقشه</p> <p>۷. استفاده از ظرفیت‌های کشور به‌عنوان یکی از ۱۰ کشور برتر در حوزه جاذبه گردشگری برای اقتصاد فرهنگ</p> <p>۸. استفاده از غنای فرهنگی ایران به‌عنوان قدرت نرم</p> <p>۹. استفاده از ظرفیت‌های وزارت آموزش و پرورش برای تربیت نیروهای متخصص در حوزه فرهنگ</p> <p>۱۰. استفاده از عواطف اجتماعی برای تبدیل شدن موضوعات فرهنگی به مسئله اجتماعی</p>	<p>راهبردهای SO</p> <p>۱. استفاده از ظرفیت کمیته حافظه جهانی برای ثبت و معرفی پرونده‌های ملی - تاریخی آرشویی موجود در مخازن آرشو ملی ایران</p> <p>۲. استفاده از ظرفیت کمیته حافظه جهانی برای ثبت فیلم‌های مستند ارزشمند</p> <p>۳. استفاده از ظرفیت ایران به‌عنوان بزرگ‌ترین سینمای منطقه برای معرفی میراث مستند و مکتوب ایرانی</p> <p>۴. استفاده از ظرفیت ایران به‌عنوان بزرگ‌ترین سینمای منطقه برای توجه مردم به میراث فرهنگی</p> <p>۵. استفاده از ظرفیت ایران به‌عنوان نهمین کشور دنیا در ثبت جهانی میراث در عصر جهانی‌شدن و جذب گردشگران</p> <p>۶. حمایت‌های رهبری از مباحث مربوط به میراث فرهنگی - تاریخی و بهره‌بردن از آن در جهت حفظ و معرفی میراث فرهنگی - تاریخی</p> <p>۷. استفاده از مزیت برتری ایران در میان کشورهای منطقه در موضوع مرمت و معرفی آن به مردم</p> <p>۸. اهمیت قرار داشتن ۴۳ شخصیت از بزرگان فرهنگ و تاریخ در لیست جهانی یونسکو و استفاده از آن در عصر جهانی‌شدن</p> <p>۹. برگزاری نمایشگاه‌های معرفی میراث فرهنگی ایران با کمک بخش خصوصی برای ایجاد انسجام اجتماعی</p>	<p>فرصت‌ها O -</p>

نقاط ضعف - W	نقاط قوت - S	
	<p>۱۰. استفاده از ظرفیت «روز اسناد و میراث مکتوب» در تقویم رسمی کشور برای توجه مردم به اهمیت آن</p> <p>۱۱. استفاده از تجربه موفق ثبت جهانی نوروز به صورت مشترک و بازگو کردن اهمیت ثبت مشترک آن برای مردم</p> <p>۱۲. استفاده از ظرفیت زبان فارسی برای بهره‌برداری از غنای فرهنگی ایران در عصر جهانی شدن</p>	فرصت‌ها O-
<p>راهبردهای WT</p> <p>۱. پرهیز از سیاسی کردن موضوعات فرهنگی از جمله برنامه حافظه جهانی</p> <p>۲. اولویت دادن به دیپلماسی فرهنگی در محیط داخلی و بین‌الملل</p> <p>۳. پرهیز از نگاه ایدئولوژیک در سیاست‌گذاری فرهنگی کشور</p> <p>۴. استفاده از متخصصان و نخبگان فرهنگی در حوزه فرهنگ</p> <p>۵. توجه به نقش سازمان یونسکو در جهانی شدن فرهنگ ایران</p> <p>۶. توجه به نقش سازمان یونسکو در مقابله با مصادره میراث مستند ایران توسط سایر کشورها</p> <p>۷. توجه ویژه به تربیت نیروهای متخصص در حوزه‌های فرهنگی</p> <p>۸. آشنا شدن سیاست‌گذاران و مدیران فرهنگی با اهمیت میراث مستند و مکتوب در عصر حاضر</p> <p>۹. در نظر گرفتن متولی مشخص برای حفظ میراث مستند و مکتوب کشور</p>	<p>راهبردهای ST</p> <p>۱. استفاده از ظرفیت کمیسیون ملی یونسکو و وزارت میراث فرهنگی برای رصد تلاش سایر کشورها برای مصادره میراث مستند ایران</p> <p>۲. استفاده از ظرفیت زبان فارسی برای همکاری‌های گسترده‌تر فرهنگی با کشورهای فارسی‌زبان منطقه</p> <p>۳. استفاده از ظرفیت زبان فارسی برای بازیابی اقتدار فرهنگی در دنیا</p> <p>۴. استفاده از ظرفیت زبان فارسی برای مقابله با پروژه جامعه جهانی ترک و هم‌گرایی زبانی کشورهای ترک همسایه ایران</p> <p>۵. استفاده از تجربه موفق «ثبت مشترک نوروز» برای مقابله با مصادره میراث فرهنگی ایران توسط سایر کشورها</p> <p>۶. برگزاری نمایشگاه‌های معرفی میراث مستند و مکتوب برای شکل‌گیری آگاهی اجتماعی نسبت به این میراث</p> <p>۷. اهمیت بیانات رهبری در مباحث میراث فرهنگی و هویت ملی برای جلوگیری از قطبی‌سازی موضوع امت - ملت</p> <p>۸. نقش رهبری و حمایت‌های ایشان از میراث فرهنگی مربوط به ایران باستان برای مقابله با جریان‌های افراطی فرهنگی در کشور</p> <p>۹. تلاش متخصصان و نخبگان فرهنگی برای تغییر نگرش سیاست‌گذاران فرهنگی نسبت به سازمان یونسکو و برنامه‌های آن</p>	تهدیدها - T

راهبردهای کلان حفاظت از میراث فرهنگی ایران [...]]

نمودار ۱. مضامین اصلی و فرعی در راهبردها

جدول ۸. مضامین اصلی و فرعی در اسناد بالادستی

عنوان سند	مصوبات و سیاست‌های مرتبط	مضامین اصلی	مضامین فرعی
قانون اساسی	اصل ۸۳ قانون اساسی	حفاظت (از شیئیت آثار)	-
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴	فاقد مصوبه	-	-
سند اصول سیاست فرهنگی	بند (ج) اصول سیاست فرهنگی ۱-۲-۴-۷ بند (د) منبهات در سیاست فرهنگی - ش ۱۹ بخش اولویت‌ها و سیاست‌های کلی ۱۹-۲۰-۲۶	هویت (ملی/ فرهنگی)	توسعه فرهنگی، دیپلماسی فرهنگی و حفاظت (از شیئیت آثار)

عنوان سند	مصوبات و سیاست‌های مرتبط	مضامین اصلی	مضامین فرعی
برنامه اول توسعه	از بخش خط مشی‌ها: بند ۱۵-۳/۱۶ - ۳	گردشگری	دیپلماسی فرهنگی، هویت فرهنگی، حفاظت (از شیئیت آثار)
برنامه دوم توسعه	تبصره- ۵۶ بند ۷ از قسمت سوم بخش دوم اهداف کلی	مهندسی فرهنگ	مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، هویت فرهنگی
برنامه سوم توسعه	ماده ۱۱۴ - ماده ۱۵۶ - ماده ۱۶۵ - ماده ۱۶۶	حفاظت (از شیئیت آثار)	مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی
برنامه چهارم توسعه	بند (ح) از ماده ۱۰۴ ماده ۱۱۴ - ماده ۱۲۴ - بند (ب) ماده ۱۳۵ - تنفیذ بند ب از ماده ۱۵۶ قانون برنامه سوم	حفاظت (از شیئیت آثار)، گردشگری، مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی	اقتصاد فرهنگ، دیپلماسی فرهنگی
برنامه پنجم توسعه	فصل اول فرهنگ اسلامی ایرانی ماده ۳- بند ب - ماده ۱۱ الف ب ج د- ه ماده ۱۰۴ (ه): ۱ - فصل ششم ماده ۱۷۸	حفاظت (از شیئیت آثار)، مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی	دیپلماسی فرهنگی و گردشگری
برنامه ششم توسعه	ماده ۵۹ بخش ۱۷ فرهنگ، هنر و ورزش ماده ۹۸- ماده ۹۹ - ماده ۱۰۰	گردشگری	حفاظت (از شیئیت آثار)، مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی

نتیجه‌گیری

میراث فرهنگی در هر کشوری یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین ارکان هویت بخشی، انسجام و خودباوری ملی است و کشورهای که دارای این پشتوانه هستند از شأن و منزلت بالایی در مجامع بین‌المللی برخوردارند. از این رو حفاظت از میراث فرهنگی، امری ضروری بوده و در این راستا سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب و حرکت صحیح برای ساختن حال و آینده‌ای متکی بر تجارب تاریخی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. بر این اساس شناخت وضعیت فعلی حفاظت از میراث فرهنگی و ارائه راهبردهای مناسب برای آینده، هدف این پژوهش بود. لازم به ذکر است منظور از

«حفاظت» در این پژوهش، حفاظت از «هویت» میراث فرهنگی است و نه «شیئیت» آن و تحقق این امر مستلزم توجه، اولویت‌گذاری و سیاست‌گذاری مدیران فرهنگی در سیاست‌های کلان کشور برای این موضوع است به گونه‌ای که این سیاست‌گذاری‌ها بتواند مانع از دست‌اندازی، تصاحب و حتی ادعای مالکیت بر میراث فرهنگی این کشور توسط سایر کشورهای دنیا - به‌ویژه همسایگان ایران - شود. برای شناسایی و بررسی وضعیت فعلی میراث فرهنگی و حفاظت از آن لازم بود ابتدا اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران (شامل قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سند اصول سیاست فرهنگی کشور و برنامه‌های توسعه اول تا ششم) بررسی شود، پس از این مرحله با ده نفر از نخبگان و متخصصان این حوزه مصاحبه انجام شد تا ارزیابی خود را از وضعیت فعلی میراث فرهنگی کشور، چالش‌های پیش روی آن و راهبردهای مورد نظرشان برای حل این چالش‌ها ارائه نمایند. در مرحله بعد با تحلیل نتایج به‌دست‌آمده و با استفاده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، این نتیجه حاصل شد که میراث فرهنگی کشور از ناحیه عوامل استراتژیک داخلی در معرض خطر است و برای حفاظت از میراث فرهنگی، توجه به نقاط قوت و ضعف سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران اهمیت ویژه‌ای دارد. درنهایت با استفاده از نتایج به‌دست‌آمده و با بهره‌گیری از روش SWOT، ۱۲ مورد راهبرد تهاجمی (SO)، ۱۰ مورد راهبرد محافظه‌کارانه (WO)، ۹ مورد راهبرد رقابتی (ST) و ۹ مورد راهبردهای تدافعی (WT) تدوین شد.

هم‌چنین بر اساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که وضعیت فعلی میراث فرهنگی به‌ویژه «میراث مستند و مکتوب» در سیاست‌گذاری فرهنگی کشور، وضعیت مطلوبی نیست. برای یافتن صحت این ادعا کافی است به سیاست‌ها و مصوبات مربوط به میراث فرهنگی و حفاظت از آن، در دوران پس از انقلاب اسلامی بنگریم. این سیاست‌ها و مصوبات در دولت‌های مختلف و با توجه به اهتمام دولت‌ها به امر فرهنگ و سیاست فرهنگی به صورتی بسیار کلی و ناکافی مطرح شده‌اند. در برخی از برنامه‌های توسعه پنج‌ساله اهتمام بیشتری به قوانین و مصوبات مربوط به میراث فرهنگی وجود داشته ولی باز هم مشکل گشا و کارساز نبوده است. این مسئله درباره میراث مستند و مکتوب بسیار وخیم‌تر است و می‌توان چنین گفت که میراث فرهنگی در اذهان سیاست‌گذاران فرهنگی کشور، مترادف با «اشیاء و بناهای» قدیمی بوده و اکثر مصوبات قانونی برای حفاظت از این نوع میراث به تصویب رسیده‌اند. این امر اگرچه تا حدی قابل قبول است اما در مورد کشور ایران با سابقه چندین هزار ساله از «میراث مستند و مکتوب» جای تأمل دارد و نباید به‌سادگی از کنار آن گذشت به‌ویژه پس از تأسیس «برنامه

حافظه جهانی» در سال ۱۹۹۲ م که «میراث مستند» در کشورهای مختلف جهان مورد توجه قرار گرفت و از این میراث به عنوان نماد هویت فرهنگی ملل مختلف جهان، ابزاری برای فهم اجتماعی - سیاسی و تاریخ جمعی، بخش مهمی از حافظه ملت‌ها، بیانگر سهم هر یک از ملل جهان در شکل‌گیری دوره‌های مختلف تمدن بشری یاد می‌شود. برنامه حافظه جهانی یونسکو باهدف تسهیل در حفاظت از این میراث، کمک به دسترسی عمومی، افزایش آگاهی از وجود و اهمیت میراث مستند و در نتیجه تقویت گفتگو و درک متقابل میان فرهنگ‌ها تأسیس شد. در این برنامه، آثاری که دارای اهمیت ملی، منطقه‌ای و جهانی هستند و از یک یا چند معیار ارزشمند زمان، مکان، افراد یا مردم، موضوع و مضمون، شکل و سبک و اهمیت اجتماعی یا معنوی برخوردارند در سه فهرست ملی، منطقه‌ای و جهانی به ثبت می‌رسند. فهرست حافظه جهانی از سال ۱۹۹۲ آغاز به کار کرده است و تاکنون بیش از ۱۰۰ کشور جهان به این برنامه پیوسته‌اند. واقعیت این است که با ثبت آثار در فهرست حافظه جهانی، منزلت یک میراث به نحو قابل ملاحظه‌ای افزایش می‌یابد. این ثبت در جهت ارتقای آگاهی دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی، بنیادها و عموم مردم از اهمیت میراث خود، عامل مهمی است و میزان توجه کارشناسان به یک اثر را از جنبه‌های گوناگون افزایش می‌دهد. علاوه بر این، آثار میراث جهانی در کتاب‌ها، کاتالوگ‌های یونسکو برای همه جهان تبلیغ می‌شوند (اصیلی، ۱۳۸۹، ۱۵۴). این موارد سبب شده تا کشورهای مختلف با سیاست‌گذاری‌های منظم و هدف‌دار به ثبت هر چه بیشتر میراث مستند خود در برنامه حافظه جهانی یونسکو بپردازند و از ثبت این میراث به عنوان ابزاری برای «قدرت نرم» در مناسبات بین‌المللی خود استفاده کنند. این درحالی است که در کشور ما با وجود غنای منابع میراثی هنوز این ضرورت در بخش سیاست‌گذاری کلان کشور احساس نشده و اگر حساسیت‌هایی بروز می‌کند، بیشتر از جانب مردم و نهادهای مردمی است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Soudeh Mortajaei <https://orcid.org/0000-0002-8921-8270>

Ebrahim Hajiani

Seyyed Reza Salehi Amiri

Gholamreza Amirkhani <https://orcid.org/0000-0002-5969-0670>

منابع و مأخذ

- اصیلی، سوسن (۱۳۸۹). برنامه حافظه جهانی و نقش آن در حفظ میراث مستند، نشریه تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۴۴(۵۲)، ۱۴۳-۱۵۹.
- بحرالعلومی، محمدحسین و نصراللهی، عبدالله (۱۳۹۴). حفاظت از میراث فرهنگی، سرآمدی بر توسعه پایدار، مجموعه مقالات نخستین همایش «میراث فرهنگی و توسعه پایدار»، تهران، پژوهشگاه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
- چراغچی، سوسن و شفیعا، سعید، (۱۴۰۳). بررسی مسئولیت عمومی در قبال میراث فرهنگی و میراث طبیعی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش راهبردی شماره ۱۹۸۶۹.
- خجسته، فردوس؛ عصاره، علیرضا؛ حاجیانی، ابراهیم و عراقیه، علیرضا (۱۴۰۱). آینده‌پژوهی هویت ملی در نظام آموزشی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی فرهنگ، ۲(۲)، ۹-۲۸.
- <https://doi.org/10.22083/scsj.2022.360976.1066>
- زارع شیبانی، مریم (۱۳۹۱). میراث فرهنگی در سیاست‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۹-۱۳۵۷)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- زینلی، رویا (۱۴۰۲). عوامل مؤثر بر ثبت آثار مستند در فهرست بین‌المللی برنامه حافظه جهانی یونسکو توسط ایران از دیدگاه متخصصان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا (س).
- صادقی جقه، سعید (۱۴۰۱). سیاست حافظه، خاطره جمعی و امنیت ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۵(۳)، ۵۱-۷.
- <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17350727.1401.25.97.1.2>
- فدایی‌نژاد، سمیه و حناچی، پیروز (۱۳۹۳). بررسی و تبیین سیر تحول سیاست‌ها و برنامه‌های حفاظت از میراث فرهنگی بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۱، دو فصلنامه معماری ایرانی، ۲(۵)، ۲۱-۳۷.
- گوردن، کریستوفر و ماندی، سایمون (۱۳۸۱). دیدگاه‌های اروپایی سیاست فرهنگی، ترجمه هادی غبرائی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- منوری، نوح و آزاد ارمکی، تقی (۱۳۹۰). ارائه مدلی برای تحلیل محتوای سیاست‌های فرهنگی، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۶(۲۰)، ۴۷-۷۶.
- یگانه‌راد، معصومه (۱۳۹۵). ارزیابی اقدامات مقابله‌ای برای حفاظت از نمادهای ملی و ارائه سیاست‌های مناسب، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- Asili, S. (2008). "The Memory of the World Program and its role in preserving the documentary heritage", University Library and Information Research Journal, 44th year, number 52. [In Persian]
- Bahr al-Uloomi, M H., & Nasrolahi, A. (2014). "Protection of cultural heritage, leading sustainable development" in the collection of articles of the first conference "Cultural Heritage and Sustainable Development", Tehran: Research Institute of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism. [In Persian]
- Chiragchi, S., & Shafia, S. (2024). "Investigation of public responsibility towards cultural heritage and natural heritage", Research Center of the Islamic Council, Strategic Report No. 19869. [In Persian]
- Fadajnejad, S., & Hanachi, P. (2013). "Examining and explaining the evolution of policies and programs for the protection of cultural heritage from 1357 to 1391", Iranian Architecture Quarterly, No. 5. [In Persian]

- Gordon, C., & Mandy, S. (2002). *European Perspectives on Cultural Policy*, translated by Hadi Ghobrai, Tehran: Cultural Research Office. **[In Persian]**
- Hajura, S. (2021). Shared Heritage Diplomacy of Indonesia and Malaysia as Soft Power in The Southeast Asia Region, *Jurnal Hubungan Internasional*, E-ISSN: 2503-3883
- Khojasteh, F; Osare, A; Hajiani, E and Araghieh, A, (2022), "The Future Research of national Identity in Iran's Educational System", *Journal of Strategic Culture Studies*, second year, 2(2), 28-9. <https://doi.org/10.22083/scsj.2022.360976.1066> **[In Persian]**
- Kublashvili, T. (2016). *Cultural Dialogue between Georgia and Turkey Contributing the Preservation of Common Cultural Heritage*, Publisher: International Black Sea University, "HISTORY, ART, LITERATURE and CULTURE IN BLACK SEA REGION and SOUTH CAUCASUS".
- Monavari, N., & Azad Armaki, T. (2019). "Presenting a model for content analysis of cultural policies", *Quarterly Journal of Cultural Studies and Communication*, 6(20), 47-76. **[In Persian]**
- Nakano, R. (2018). A Failure of Global Documentary Heritage? UNESCO's 'Memory of the World' and Heritage Dissonance in East Asia, The published version can be found in *Contemporary Politics*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.117350727.1401.25.97.1.2>
- Nakano, R. (2018). Heritage Soft Power in East Asia's Memory Contests: Promoting and Objecting to Dissonant Heritage in UNESCO, *Journal of Contemporary Eastern Asia* Vol. 17.
- Nakano, R. (2018). The Unintended Consequences of UNESCO's Documentary Heritage Program: Shaming without Naming, *CMU Journal of Social Sciences and Humanities Special on Heterodoxy in Global Studies* Vol.5 No.2
- Sadeghi Jegheh, S. (2022). "Memory politics, collective memory and national security", *Strategic Studies Quarterly*, 25(3), 7-51. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17350727.1401.25.97.1.2> **[In Persian]**
- Taman, D. (2023). "Heritage Diplomacy as a Tool for Protecting Cultural Heritage", *Journal of the Faculty of Tourism and Hotels-University of Sadat City*, Vol. 7, Issue(2/2).
- UNESCO. (2024). available at: <https://www.unesco.org/en/memory-world?hub=1081>
- Yanik, L K., & Subotić, J. (2020). Cultural heritage as status seeking: The international politics of Turkey's restoration wave, *Cooperation and Conflict*, journals.sagepub.com
- Yeganehrad, M. (2015). "Evaluation of Countermeasures to Protect National Symbols and Provide Appropriate Policies", Master's Thesis, Islamic Azad University, Science and Research Unit. **[In Persian]**
- Zainali, R. (2022). "Factors affecting the registration of documentary works in the international list of the UNESCO Memory of the World Program by Iran from the experts' point of view", Master's thesis, Al-Zahra University (S). **[In Persian]**
- Zare Sheibani, M. (2013). "Cultural heritage in the cultural policies of the Islamic Republic of Iran" (1978-2010), master's thesis, Allameh Tabatabai University. **[In Persian]**

